

немає норм, нейтральних стосовно дії вказаного принципу [3, с. 52]. Все законодавство про спадкування має враховувати принцип соціальної справедливості.

Реалізація вищевказаного принципу забезпечує баланс інтересів між учасниками спадкових правовідносин, які в силу істотних обставин (вік, стан здоров'я) потребують додаткового захисту та спадкоємцями за заповітом. Це призвело не лише до обмеження свободи заповіту у зв'язку з встановленням правила про обов'язкову частку спадщини, а й до включення в п'яту чергу утриманців спадкодавця, які не є членами його сім'ї, а також до можливості зміни порядку набуття права успадкування через закон. Така чітка соціальна спрямованість спадкового права є його специфікою і не властива цивільному праву загалом. На наш погляд, даний принцип у сфері спадкового права не тотожний справедливості як загальній засаді цивільного законодавства.

Таким чином, принципи спадкового права є універсальними, оскільки вони застосовуються у всіх установах у цій галузі. Ці принципи прямо не відтворюються у нормах спадкового права, а впливають зі змісту і мають принциповий характер, висловлюючи найважливіші закономірності у сфері спадкового права. До принципів спадкового права належать принципи універсального спадкового правонаступництва, свободи заповіту, соціальної справедливості.

Від принципів спадкового права слід відрізнити нормативні положення, які регулюють певний вид правовідносин у сфері спадкового права (черговість закликання до спадкування спадкоємців за законом; рівність спадкових часток при спадкуванні за законом; визнання прав спадкування за законом предметів домашнього вжитку за належними спадкоємцями тощо), проте за своєю сутністю та функціональним призначенням не є принципами.

1. Оксанюк Н. М. Класифікація принципів спадкування. Часопис Київського університету права 2016/4. С. 151-155.

2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. ULR: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5886>.

3. Нестерцова-Собакарь О. В. Спадкове право: навч. посібник. Дніпро : ДДУВС, 2017. 164 с.

УДК 347.67

DOI: 10.31733/17-03-2023-655-657

Марія РЕЗНИКОВА

доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права,
кандидат філософських наук, доцент

Гюльджан РУСТАМОВА

здобувач вищої освіти
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАПОВІТОМ. ВИКОНАННЯ ЗАПОВІТУ

Спадкове право України як інститут цивільного законодавства поділяється на дві частини (підінститути) – спадкування за заповітом і спадкування за законом. Але є підстави стверджувати, що загальним видом спадкування є спадкування за законом, а спадкування за заповітом є спеціальним видом спадкування. Дозволивши фізичній особі скласти заповіт, законодавець, при цьому, зобов'язав її дотримуватись норм діючого законодавства, обмежуючи тим самим її волю при вирішенні питань, пов'язаних з визначенням осіб, до яких можуть перейти належні йому майнові та деякі немайнові права у випадку своєї смерті.

Тому, спадкування за заповітом в об'єктивному розумінні можна визначити як складову частину цивільно-правового інституту «спадкове право», норми якої регулюють відносини, що виникають у разі укладання фізичною особою належним чином оформленого правочину щодо зміни встановленого законом порядку переходу до інших осіб належного їй майна або вирішення долі інших належних їй благ у випадку своєї смерті.

Але незважаючи на обмеження прав фізичної особи при укладанні нею заповіту, закон надає їй широкі можливості при вирішенні питань наступного правонаступництва.

Іншими словами, у неї є широкі можливості щодо вибору майбутніх спадкоємців, визначення майна, яке буде складати спадщину тощо. Саме за допомогою заповіту фізична особа може вирішувати питання майбутнього переходу її майна до інших осіб, втілюючи таким чином в життя своє суб'єктивне право власника.

Заповіт – це особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті (ст. 1233 ЦК). Скласти заповіт – означає визначити осіб, які можуть стати правонаступниками заповідача у разі його смерті. Таке визначення є нічим іншим як волевиявлення. А волевиявлення – це дія. В основі заповіту лежить дія, яка може бути представлена однією або кількома особами. Прикладом укладання заповіту кількома особами є заповіт подружжя. Незалежно від того скільки осіб беруть уч асть в укладанні заповіту він є одностороннім правочином, хоча сам по собі передбачених наслідків не породжує.

Він виступає лише первинним фактом, який у сполученні з іншими юридичними фактами – відкриття спадщини і згодою спадкоємців прийняти її, приводить до виникнення правовідношення: спадкоємці за заповітом закликаються до спадщини.

В літературі робиться висновок, що заповіт є строковим правочином, оскільки смерть заповідача є неминучою і законом встановлюється строк для прийняття спадщини [1, с. 573]. Оцінюючи даний висновок, бажано звернути увагу на наступне. Враховуючи, що правочин може бути лише правомірною дією, спрямованою на досягнення певного ефекту, то є очевидним, що заповіт спрямовується не на настання смерті заповідача. Заповідач не сумнівається в тому, що помре. Складаючи заповіт, він ставить перед собою мету – визначити осіб, яким перейде визначене ним майно після його смерті.

Незважаючи на особливості заповіту як правочину, на нього розповсюджується загальні вимоги, додержання яких є необхідним для чинності правочину (ст. 203 ЦК).

Однією з таких вимог є вимога про те, що фізична особа, яка вчиняє правочин повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності, іншими словами, мати повну цивільну дієздатність. На нашу думку, укладати правочин мають право не тільки повнолітні особи, а й ті кому хоч і не виповнилося 18 років, але їм була надана повна цивільна дієздатність.

Свої особливості має посвідчення секретних заповітів. Найбільш істотною особливістю є та, що нотаріус посвідчує секретний заповіт без ознайомлення з його змістом. При тому, нотаріус повинен роз'яснити заповідачу, що текст заповіту має бути викладений таким чином, щоб розпорядження заповідача не викликало неясностей чи суперечностей після відкриття спадщини.

Посвідчуючи таким чином секретний заповіт, нотаріус діє всупереч вимог ст. 47 Закону України «Про нотаріат», згідно якої для вчинення нотаріальних дій не приймаються документи, які не відповідають вимогам законодавства, або містять відомості, що принижують честь, гідність та ділову репутацію юридичної особи, які мають підчистки або дописки, закреслені слова чи інші незастережені виправлення, документи, текст яких неможливо прочитати, а також документи написані олівцем. Звичайно, зазначені недоліки можуть бути притаманні секретному заповіту, вкладеному в конверт заповідачем, а роз'яснення нотаріуса про дотримання вимог щодо тексту заповіту можуть бути і несприйняті заповідачем.

Виконання заповіту – це здійснення останньої волі спадкодавця, вираженої в заповіті. Особливості призначення виконавця заповіту:

- фізична особа з повного цивільною дієздатністю або юридична особа;
- особа може бути призначена виконавцем заповіту лише за її згодою, яка може бути виражена на тексті самого заповіту або додана до нього;
- особа може подати до нотаріуса за місцем відкриття спадщини заяву про згоду бути виконавцем заповіту після відкриття спадщини.

Призначення виконавця заповіту може бути здійснено такими способами:

- за ініціативою спадкоємців – спадкоємці мають право пред'явити позов про усунення виконавця заповіту, призначеного заповідачем, від здійснення ним своїх повноважень, якщо він не може забезпечити виконання волі заповідача. Якщо заповідач не призначив вико-навця заповіту або якщо особа, яка була ним призначена, відмовилася від виконання заповіту або була усунена від виконання заповіту, то спадкоємці мають право обрати виконавця з числа спадкоємців або призначити ним іншу особу (ч. 1, 2 ст. 1287 ЦК України);

- призначений нотаріусом за місцем відкриття спадщини – якщо заповідач не призначив виконавця заповіту або якщо виконавець заповіту відмовився від виконання

заповіту чи був усунений від його виконання і якщо цього потребують інтереси спадкоємців (ст. 1288 ЦК України);

– призначений судом – на вимогу одного з спадкоємців, якщо вони не можуть досягти згоди щодо призначення виконавця заповіту (ч. 3 ст. 1287 ЦК України).

Насправді в Україні як і в деяких інших країнах, нотаріус не посвідчує секретний заповіт, а посвідчує лише підпис особи на конверті, зі слів якої можна уявити, що там знаходиться заповіт. Це дає підстави погодитись з висновком Ю. Заїки про те, що секретний заповіт укладається у простій письмовій формі, оскільки заповідач сам його складає і особисто підписує. Таким чином законодавець фактично легалізує просту письмову форму заповіту.

УДК 347.658
DOI: 10.31733/17-03-2023-657-658

Тамара ЯРОШЕВСЬКА
професор кафедри
цивільно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент

Олексій МАКСИМОВ
здобувач вищої освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РЕАЛІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЮ ГРОМАДОЮ ПРАВА НА ВІДУМЕРЛУ СПАДЩИНУ

Перехід відумерлої спадщини у комунальну власність територіальної громади права має важливе практичне значення, оскільки без належної матеріальної бази ефективно здійснення територіальною громадою своїх функцій як власника є малоефективним. Актуальність цього питання полягає у визначенні механізму переходу відумерлої спадщини у власність територіальної громади.

За цивільним законодавством, що регулює питання спадкового права закріпленого у книзі 6 Цивільного кодексу України (далі – ЦКУ) є врегулювання питання у разі відсутності спадкоємців за заповітом та законом, або в разі усунення таких від права спадкування, чи неприйняття ними спадщини. В такому разі законодавством є передбачена процедура визнання спадщини відумерлою, що регулюється статтею 1277 ЦКУ [1].

Таким чином, законодавець врегулював питання набуття прав на нерухоме майно та/або рухоме майно в разі, відсутності спадкоємців. Територіальна громада має право подати заяву про визнання спадщини відумерлою після спливу одного року з часу відкриття спадщини. В разі визнання спадщини відумерлою в судовому порядку спадщина переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття, а ось нерухоме майно переходить у власність іншої громади в разі іншого місцезнаходження. Також в разі, якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення – заяву про визнання спадщини відумерлою може бути подана кредитором. В такому разі суд має залучити до розгляду справи органи місцевого самоврядування, використовуючи норми цивільного законодавства, щодо місцезнаходження нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

Під час «простоювання» майна, що в майбутньому може бути визнано відумерлим, з метою його збереження до набрання законної сили рішення суду, що може визнати таку спадщину відумерлою [2, с. 119-120].

Слід також звернути увагу на процесуальні аспекти передбачені Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) [3]. Заява подається до суду загальної юрисдикції за місцем відкриття або за місцезнаходженням нерухомого майна, яке входить до складу спадщини. Відповідно до ЦПК України, а саме статті 293 заява про визнання спадщини відумерлою подається в порядку окремого провадження під час якого зацікавлена сторона намагається визнати певний юридичний факт. В зміст заяви, однак за структурою визначеною ЦПК України, це походить на позов, однак від цього зміст не змінюється. Тож, за нормою статті 335 ЦПК України у заяві про визнання спадщини відумерлою треба зазначити відомості про час; місце; майно, а також докази які свідчать про належність цього майна